

4. Uwarunkowania ekofizjograficzne. Gminny System Obszarów Chronionych i Ochronnych - wskazania planistyczne do kształtowania funkcjonalno-przestrzennej struktury użytkowania i zagospodarowania krajobrazu z punktu widzenia potrzeb przyrodniczych i ekologicznych.

Uwzględniając cechy i właściwości komponentów środowiska oraz ocenę jego funkcjonowania w jednostkach przyrodniczych w kontekście kryteriów wyznaczających przyrodnicze i ekologiczne uwarunkowania rozwoju, wydziela się na obszarze gminy obszary o odmiennym przeznaczeniu i wymaganych formach użytkowania i zagospodarowania tworzące ekologiczny, normatywny model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy w postaci modelu Miejscowego Systemu Obszarów Chronionych i Ochronnych" (mapa Uwarunkowania ekofizjograficzne – załącznik graficzny). Waloryzacja poszczególnych jednostek ekofizjograficznych doprowadziła do podziału przestrzeni gminy na trzy zasadnicze strefy funkcjonalne:

- 1) terenów wskazanych do pełnienia funkcji przyrodniczych w postaci Systemu Obszarów Chronionych (SOCH);
- 2) terenów o sprzyjających walorach ekologicznych do pełnienia funkcji użytkowych w postaci Systemu Obszarów Ochronnych (SOOC);
- 3) terenów wskazanych do rekultywacji i odnowy z powodu występowania uciążliwości i zagrożeń środowiska w postaci Systemu Obszarów Uciążliwych i Zagrożających (SOUZ).

Wyznaczone obszary nakładają się na siebie tworząc trójwarstwową strukturę przestrzenną, z założeniem, że optymalne, docelowe zagospodarowanie to oczywiście stan eliminacji struktury trzeciej (SOUZ) na rzecz przekształcenia tych terenów w elementy struktury SOOC (rewaloryzacja i rewitalizacja) czy nawet SOCH (renaturalizacja). Na tym założeniu opierają się wnioski – uwarunkowania ekofizjograficzne dla poszczególnych jednostek.

Przy formułowaniu wniosków w postaci uwarunkowań przyrodniczych, ekologicznych i sozologicznych do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustalenia dotyczące struktury przestrzennej należy stosować następująco:

- jeżeli rozwój gminy ma mieć formę rozwoju zrównoważonego, użytkowanie i zagospodarowanie terenu powinno być zgodne z podstawowym przeznaczeniem jednostek ekofizjograficznych z uwzględnieniem zasad i kryteriów przyrodniczo-ekologicznych;
- podstawowe znaczenie ma uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego przebiegu stref granicznych pomiędzy geokompleksami; wykształcenie stabilności i odporności środowiska przyrodniczego, możliwość zachowania równowagi przyrodniczej i ekologicznej oraz poziomu różnorodności biologicznej ekologiczne kształtowanie środowiska wymaga w planach zagospodarowania przestrzennego uwzględnienia kluczowych powierzchni każdej jednostki przyrodniczej lub ekologicznej - geotonów i ekotonów; jest wielce prawdopodobne, iż brak owego elementu jest podstawową przyczyną postępującego procesu degradacji środowiska;
- wnioski z opracowania ekofizjograficznego powinny być „czytane” łącznie z wnioskami ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego;

Aby geotony i ekotony spełniały swoją rolę w kształtowaniu równowagi środowiska przyrodniczego i środowiska życia człowieka (miejsc jego zamieszkania, pracy i wypoczynku), powinny nie tylko być wyznaczone ale posiadać zapis o funkcjach przyrodniczych. Oznacza to w tym przypadku, że

- 1) na poziomie geosystemów, kształtowanie geotonów w postaci ekosystemów naturalnych i paranaturalnych (np. w geotonach wododziałowych lasy chronione lub ochronne o strukturze odpowiadającej siedlisku a nie lasy gospodarcze; a w geosystemach dolinnych łąki na wpół naturalne lub zespoły zieleni łąkowej a nie intensywnie użytkowane gruntu orne) oraz
- 2) że na poziomie form użytkowania i pokrycia terenu kształtowanie geotonów w postaci ekosystemów zieleni urządzonej (strefy zieleni wokół tras komunikacyjnych,

zespołów zabudowy, zieleni ciągów klimatycznych, ekotony leśne, zadrzewienia śródpolne itp.).

- 3) Wszystkie formy geotonów tworzą w ten sposób ciągły ruszt przestrzenny stanowiący system korytarzy przyrodniczych pomiędzy obszarami uznanymi za węzły przyrodnicze (ekologiczne) i łączników ekologicznych kształtujących warunki ekologiczne terenów zurbanizowanych i użytkowych. Ruszt przyrodniczo-ekologiczny umożliwia również szybka, wstępną identyfikację stopnia zagrożenia środowiska przyrodniczego przez działalność człowieka: skutki degradacji środowiska w strefach geotonalnych są wielokrotnie silniejsze niż poza nimi, wpływają na cały system i mogą doprowadzić do zniszczenia równowagi przyrodniczej, podczas gdy degradacje poza geotonami mają najczęściej oddziaływanie lokalne, nie wykraczające poza geokompleks, powodując jedynie zaburzenia równowagi. Zachowanie przyrodniczej formy geotonu umożliwia zachowanie wysokiego poziomu stabilności i odporności geokompleksu (ekosystemu) a tym samym szybki powrót do pierwotnego stanu równowagi (gdy wystąpiło tylko naruszenie równowagi) lub wykształcenie nowego stanu równowagi. Wynika z tego, że podstawowym środkiem odnowy środowiska jest ograniczenie a najlepiej zlikwidowanie konfliktów w relacjach człowiek-środowisko w obrębie geotonów. Elementem wtórnym, aczkolwiek niezbędnym do osiągnięcia celu, są ekologiczne zasady zagospodarowania oraz użytkowania.
- 4) Podstawowe znaczenie dla osiągnięcia stanu równowagi przyrodniczej, realizowanej poprzez planowanie przestrzenne ma więc takie przeznaczenie funkcjonalne a następnie rodzaj zagospodarowania w ramach wyznaczonej funkcji poszczególnych fragmentów zlewni, aby w maksymalnie skuteczny w danym typie krajobrazu sposób zwiększać poziom retencji glebowo-gruntowej przy zmniejszaniu prędkości (wydłużaniu czasu) odpływu wód ze zlewni. Prowadzi to do zwiększenia zasobów nienaruszalnych (biologicznych) i dyspozycyjnych (gospodarczych), umożliwiając zrównoważony rozwój gminy.

4.1. Wskazania projektowe dla jednostek ekofizjograficznych

Stan równowagi przyrodniczej (określany poprzez przebieg podstawowych procesów przyrodniczych oraz poziom różnorodności biologicznej) bezpośrednio, a równowagi ekologicznej (warunków klimatycznych i krajobrazowych) pośrednio, zależy od równowagi hydrologicznej w zlewniach (geosystemach). Równowaga hydrologiczna jest we wszystkich zlewniach obejmujących miasto zaburzona. Podstawową przyczyną jest silne wylesienie miasta a szczególnie w górnych części zlewni stanowiących geosystemy obejmujące miasto. Brak lasów w partiach alimentacyjnych zlewni powoduje zaburzenie równowagi hydrologicznej, od której zależy osiągnięcie równowagi przyrodniczej (w tym poziomu bioróżnorodności), a od równowagi przyrodniczej uzależnione są z kolei warunki klimatyczno-zdrowotne i krajobrazowe, tworzące równowagę ekologiczną w geosystemach przyrodniczych i miejskich.

Generalne, kierunkowe wskazania do pełnienia funkcji przyrodniczych w postaci elementów Systemu Obszarów Chronionych (lokalnego SOCH) określane są jako:

- tereny do całkowitej ochrony przed urbanizacją ustaleniami m.p.z.p. ze wskazaniem do objęcia ochroną prawną w rozumieniu ustawy o ochronie przyrody lub innych ustaw; wskazane do pełnienia funkcji ekologicznych jako płaty, węzły, wyspy i korytarze przyrodniczo-ekologiczne wiążące obszar miasta z ponadlokalnymi strukturami systemu przyrodniczego; kategoria ta obejmuje ex definitione wszystkie istniejące ekosystemy naturalne, istniejące obszary ochrony rezerwatowej itp.;
- tereny, na których dopuszczony jest kontrolowany rozwój urbanizacji (w postaci funkcji użytkowych o charakterze ekologicznym, ekstensywnym) pod warunkiem realizacji przez jednostkę jako całość funkcji przyrodniczych (przykładowo: luźna zabudowa nieuciążliwa w bardzo dużej ilości zieleni – udział terenów biologicznie czynnych > 75%; rolnictwo naturalne i ekologiczne, szczególnie sady i ogrody; parki, ogrody działkowe itp.); kategoria ta obejmuje ex definitione wszystkie geotony i ekotony – strefy graniczne jednostek fizjograficznych wszystkich poziomów

hierarchicznych, które winny przekształcić się docelowo w korytarze i łączniki ekologiczne systemy przyrodniczego miasta;

- Funkcje przyrodnicze to: – wodochronne, regulujące stosunki wodne w zlewni i warunki wodno-glebowe na terenach rolniczych lub terenach biologicznie czynnych w strukturze terenów zurbanizowanych; – klimatotwórcze, służące poprawie walorów klimatycznych jako źródło chłodnego, czystego, świeżego i zdrowego (z zawartością bakteriobójczych fitoncydów) powietrza oraz siła „napędowa” procesów melioracji klimatycznej; – biotwórcze, służące różnorodności biologicznej i ciągłości przestrzennych struktur ekologicznych, ograniczająca fragmentację przestrzenną na rzecz mozaikowości; w sposób syntetyczny określamy je łącznie jako środowiskotwórcze i krajobrazowe;

Generalne wskazania do pełnienia funkcji użytkowych w postaci elementów strukturalnych Systemu Obszarów Ochronnych (SOOC) określane są jako:

- dążenie do osiągnięcia optymalnych w danych warunkach geograficznych walorów klimatyczno-zdrowotnych, estetyczno-krajobrazowych oraz fizjograficznych dla terenów zamieszkania, pracy i wypoczynku człowieka, czyli funkcji zależnych bezpośrednio od cech środowiska, przede wszystkim funkcji osadniczych, rolniczych i rekreacyjnych, jak też wytwórczych, komunikacyjnych, składowania i utylizacji odpadów; osiągnięcie zgodności funkcji, struktury i form zagospodarowania terenu z warunkami środowiska;
- obszary wskazane do przeznaczenia dla określonej funkcji ze względu na wyjątkowo sprzyjające walory środowiska (np. dla osadnictwa i rekreacji ze względu na korzystne warunki topo- i mikroklimatu oraz walory krajobrazowe, dla rolnictwa ze względu na gleby itp.);
- obszary predysponowane do funkcji użytkowych (...) bez ograniczeń funkcjonalnych pod warunkiem realizacji uwarunkowań formalno-proceduralnych ochrony środowiska wynikających z przepisów szczegółowych;

- obszar zurbanizowany lub użytkowany gospodarczo przeznaczony do adaptacji ze względu na istniejące korzystne warunki ekologiczne lub niewielkiej modernizacji poprawiającej walory ekologiczne;

Generalne wskazania dotyczące terenów wskazanych do rekultywacji i odnowy ekologicznej dla elementów strukturalnych Systemu Obszarów Uciążliwych i Zagrożających (SOUZ) określane są jako:

- tereny wskazane do odnowy przyrodniczej, czyli rekultywacji w formie renaturalizacji (przekształcenie elementu SOUZ w element SOCH);
- tereny wskazane do odnowy ekologicznej, czyli rekultywacji w formie rewaloryzacji (do nowej funkcji) lub rewitalizacji (do poprawy funkcji istniejącej); jest to przekształcenie elementu SOUZ w element SOOC), w tym neutralizacja negatywnego oddziaływania antropogenicznych barier przestrzennych;
- tereny wskazane do odnowy sozologicznej w postaci wyznaczenia i odpowiedniego zagospodarowania Strefy Ograniczonego Użytkowania polegające na izolacji obiektu uciążliwego od otoczenia (w przypadku, gdy przekształcenie w element SOOC jest niemożliwe z powodów obiektywnych);
- tereny wskazane do likwidacji lub przeniesienia na inne miejsce ze względu na destrukcyjną rolę w odniesieniu do funkcjonowania przyrodniczego lub ekologicznego, a niemożliwe do neutralizacji nawet w procesie OU;